

УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА

УДК 343.98 (477)

КРИМИНАЛИСТИЧНА СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ТА ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Володимир МАЛЮГА,

аспірант кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка

SUMMARY

The article examines the nature and function forensic investigator interaction with operational units and other actors in the criminal proceedings, conceptual, legal and methodological aspects of interaction investigator in the criminal proceedings. In the scientific article highlights the interaction principles specified in the detection and investigation of crimes. The proposed structure of a typical model forensic independent investigation techniques place is actually investigating the interaction of operational units and other actors in the criminal proceedings. And it is no coincidence, because the tactics of this interaction, as a higher degree of consolidation of forces and means of investigation, operational units and other entities endowed with appropriate legal status, is formed in the depths of criminology. Patterns of interaction are specified in the subject of science and is a necessary part of it. Criminalistics out of obligation, not optionality study of these patterns, with the need to determine their nature and develop practical recommendations for the most effective ad hoc or formal-organizational forms and directions of cooperation with investigating these subjects during an individual investigations (search) action, other procedural and non-procedural measures and so on.

Key words: interaction investigator, system and structure of forensic techniques, criminological characteristics typical investigative situations, patterns of organization and planning of investigations, investigative leads.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується криміналістична сутність та функції взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні, понятійно-правові та методичні аспекти взаємодії слідчого в кримінальному провадженні. Вказується на принципи зазначеної взаємодії в процесі розкриття та розслідування злочинів. У запропонованій структурі типової моделі криміналістичної методики розслідування самостійне місце має взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні. І це не випадково, оскільки тактика цієї взаємодії як вищий ступінь консолідації сил і засобів слідчого, оперативних підрозділів та інших суб'єктів, наділених законом відповідним статусом, формується саме в надрах криміналістики. Закономірності зазначеної взаємодії входять у предмет цієї науки та є її необхідною складовою частиною. Криміналістика виходить з обов'язковості, а не факультативності дослідження цих закономірностей, із необхідності з'ясування їх сутності та напрацювання практичних рекомендацій стосовно найефективніших ситуаційних чи формально-організаційних форм і напрямів взаємодії слідчого із цими суб'єктами під час провадження окремих слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних і позапроцесуальних заходів тощо.

Ключові слова: взаємодія слідчого, система та структура криміналістичної методики, криміналістична характеристика, типові слідчі ситуації, закономірності організації та планування розслідування, слідчі версії.

Постановка проблеми. Актуальним питанням методики розслідування окремих видів злочинів є питання криміналістичної сутності та функції взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні.

У криміналістичній літературі вказані питання у своїх працях досліджували Р.С. Белкін, І.А. Возгрін, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, І.І. Когутич, І.М. Лузгін, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.В. Салтевський, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько, А.В. Шмонін, М.П. Яблоков та інші.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи запропоновану проблему дослідження, виправдано відзначити, що це одна з небагатьох спроб сформулювати структуру криміналістичної методики розслідування певного виду (групи) злочинів саме в такій формі, а також розкрити її внутрішню архітектуру та процедуру функціонування. До структури цієї інформаційно-пізнавальної моделі вхо-

дять елементи, що включають різнопланову інформацію про злочин та про процес і результат його пізнання. Крім того, у запропонованій моделі чітко простежуються зв'язки між цими елементами: між криміналістичною характеристикою та типовими версіями; між типовими версіями й обставинами, що підлягають встановленню розслідуванням; між цими обставинами та плануванням; між плануванням і слідчою ситуацією; між слідчою ситуацією й тактико-технічними засобами, а також між, з одного боку, слідчою ситуацією, тактико-технічними положеннями й засобами, а з іншого – між забезпеченням взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, іншими суб'єктами в кримінальному провадженні. Ми вважаємо цей підхід реально мав би сприяти, крім іншого, реалізації одного із чисельних завдань криміналістики, зокрема розробленню типових моделей криміналістичної діяльності та типових криміналістичних моделей розслідування.

На противагу іншим елементам методики розслідування окремих видів (груп) злочинів, передусім криміналістичній характеристиці виду (групи) злочинів [1], типовим слідчим ситуаціям або ж профілактичній діяльності слідчого під час виявлення й розслідування окремих видів злочинів [2] тощо, стосовно взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як елемента типової методики в криміналістичній науці до сьогодні дискусій не було. Це, з одного боку, полегшує, а з іншого – ускладнює наш аналіз, оскільки ми вважаємо за доцільне й необхідне, як вже було зазначено, включати його до структури типової криміналістичної методики як самостійний елемент.

Про новациїні поглядів на цю проблематику свідчить і той факт, що далеко не в усіх підручниках і навчальних посібниках із криміналістики висвітлюються положення стосовно взаємодії слідчого в кримінальному провадженні. Подеколи навіть у межах одного видання питання про організацію й реалізацію цієї взаємодії є непослідовним. Зокрема, у вступному розділі (параграфі), присвяченому загальним положенням методики розслідування злочинів, наводять взаємодію слідчого під час розслідування злочинів як самостійний елемент методики [3], тоді як у викладі відповідних методик розслідування окремих видів (груп) злочинів вони відсутні. З іншого боку, є видання (підручники, посібники, монографії), у яких взаємодія слідчого з іншими суб'єктами та учасниками розслідування їх авторами не розглядається як самостійний елемент методики. Однак у викладі відповідних методик або ж стосовно інших аспектів цієї проблематики вони все ж згадують про цю форму організації досудового розслідування окремих видів (груп) злочинів [4]. Така непослідовність у визначенні структури методик розслідування окремих видів (груп) злочинів не лише нагадує про розбіжності в поглядах деяких авторів, а і є показником існування нерозв'язаної теоретичної проблеми, яка має також суттєве практичне значення.

Крім того, є сенс звернути увагу й на термінологічні розбіжності в найменуванні цього структурного елемента криміналістичної методики в різних авторів: П.Д. Біленчук називає його взаємозв'язком слідчого з оперативним апаратом органів розслідування; Г.А. Матусовський (автор глави 22 у згаданому підручнику за редакцією В.Ю. Шепітька) – забезпеченням координації дій правоохоронних органів у розслідуванні та взаємодії контролюючими та іншими державними органами, об'єднаннями громадян; М.І. Скригонюк – початком взаємодії слідчих й оперативних працівників, створенням бригад чи слідчо-оперативних груп, взаємодією слідчих та оперативних працівників на наступних етапах розслідування; О.М. Дуфенюк (автор теми 21 у навчальному посібнику за редакцією Є.В. Пряхіна) – взаємодією слідчих, оперативно-розшукових, експертних та інших підрозділів у практичній діяльності розслідування злочинів; В.Г. Гончаренко та інші автори Академічного курсу криміналістики – особливостями взаємодії слідчого з органами, які проводять оперативно-розшукові дії.

На сьогодні вже стала майже загально визнаною теза про те, що з усіх напрямів взаємодії в кримінальному провадженні, обумовлених головним (центральним) суб'єктом її організації та здійснення, особливого значення набуває саме взаємодія слідчого, реалізована для виконання завдань, притаманних його процесуальному статусу. Погодись, що саме на слідчого відповідно до п. 17 ч. 1 ст.

3, ч. 4 ст. 38, ч. 2 ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) покладається головне завдання – застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування. Слідчий, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Головним засобом забезпечення цієї процесуальної самостійності слідчого, крім іншого, виступає комплекс його організаційних повноважень, наданих для належної організації взаємодії з відповідними суб'єктами. Фактично мова йде про один із принципів взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами в попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень [5], згідно з яким слідчий є відповідальним за швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, самостійним у процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, які не мають на те законних повноважень, забороняється. Таким чином, слідчий зобов'язаний вирішувати такі завдання: за потреби залучати до розслідування в кримінальному провадженні оперативні підрозділи, спеціалістів, експертів, інших придатних для надання йому відповідної допомоги суб'єктів; визначати конкретні завдання цієї взаємодії, а також час, місце та строки її реалізації; встановлювати обсяг і послідовність виконання необхідних дій в межах організованої взаємодії; конкретизувати роль кожного органу чи іншого суб'єкта у випадках спільного проведення кількох дій; розподіляти обов'язки між учасниками взаємодії тощо.

Крім того, з усіх визначених у законі суб'єктів саме слідчий безпосередньо здійснює контроль за організованою ним взаємодією, а в разі неналежного її виконання кимось з уповноважених на це суб'єктів відповідно реагує.

З іншого боку, слідчий несе персональну відповідальність за проведення та результати слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних і позапроцесуальних заходів. Однак він не може відповідати за всі дії оперативних працівників чи інших уповноважених на взаємодію суб'єктів у кримінальному провадженні. Вони у свою чергу підпорядковуються безпосередньому керівництву, якому зобов'язані звітувати про обсяг, якість і результати виконаної роботи. У випадках допуску в межах організованої взаємодії порушень кримінальних процесуальних норм співробітником відповідного оперативного підрозділу або спеціалістом (експертом) за них відповідає не лише слідчий, але й начальницький склад відповідного правоохоронного органу, експертної установи тощо.

Отже, виконуючи вимоги кримінального процесуального законодавства, слідчий під час розслідування злочинів здійснює важливу організаційну роботу з усіх основних напрямів взаємодії в кримінальному провадженні. Серед таких виправдано розглядати організацію реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю; профілактику злочинів та інших кримінальних правопорушень; виявлення, припинення та розслідування злочинів; розшук та затримання осіб, підозрюваних у винненні кримінальних правопорушень, передусім злочинів; забезпечення засобами кримінального провадження громадського порядку та громадської безпеки тощо.

Взаємодія слідчого з відповідними суб'єктами в кримінальному провадженні зумовлена слідчою ситуацією та може здійснюватися із самого моменту відкриття кримінального провадження та впродовж усього процесу розслідування. Так чи інакше взаємодія відображається в змісті виконуваних слідчих (розшукових) дій та інших за-

ходах, тобто в процедурі всього досудового розслідування і, зокрема, якщо вести мову про взаємодію з оперативними підрозділами, також під час розшуку підозрюваних, місцезнаходження яких невідоме. Це випливає зі змісту ст. ст. 40, 41 та 281 Кримінального процесуального кодексу України, у яких визначені межі повноважень слідчого й оперативних підрозділів під час здійснення взаємодії в кримінальному провадженні. Таким чином, безпосередня взаємодія здійснюється на підставі доручення слідчого оперативним підрозділам щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій і зорієнтована на розв'язання таких завдань: розслідування злочинів і розшук підозрюваних, місцезнаходження яких невідоме.

Зважаючи на важливість і масштабність цих та інших завдань взаємодії слідчого в кримінальному провадженні, її цілком виправдано можна вважати комплексним засобом погодження його дій із діяльністю оперативних підрозділів та інших суб'єктів у кримінальному провадженні. На практиці ця спільна діяльність отримала назву «взаємодія». Крім того, сукупність використовуваних у ході взаємодії прийомів і способів є ще й додатковим методом розслідування злочинів [6].

З огляду на наведену аргументацію вважаємо за можливе підтримати позицію тих науковців-криміналістів, які вбачають логічним включення питань взаємодії слідчого до структури криміналістичної методики розслідування окремих видів (груп) злочинів як самостійного елемента. Одночасно із цим цілком логічною, а також нормативно й тактично виправданою є його назва, у якій центральний акцент зроблено на головного ініціатора та реалізатора цієї взаємодії, яким і виступає слідчий.

По-перше, цим акцентується як важливий напрям у роботі слідчого його організаційна діяльність під час кримінального провадження, що є окремим і самостійним, часто обов'язковим елементом пізнання злочинної події, наслідки реалізації якого дають змогу глибше й повніше вивчити та дослідити обставини відповідного злочину.

По-друге, методика розслідування окремих видів (груп) злочинів є підґрунтям для розроблення криміналістичних прийомів організації та реалізації взаємодії слідчого в кримінальному провадженні. Вона фактично визначає засоби й обсяг цієї діяльності слідчого з урахуванням, як вже зазначено, різних чинників, передусім, слідчих ситуацій, що складаються під час розслідування конкретних злочинів. Крім того, криміналістичні прийоми й методи роботи стосовно його взаємодії формуються саме в змісті методики розслідування, входять до її предмета та становлять об'єкт дослідження.

По-третє, узагальнення судової та слідчої практики засвідчує, що безпосередня діяльність слідчого з організації та реалізації взаємодії в кримінальному провадженні недооцінюється. Часто цьому напрямку діяльності, на жаль, не приділяється належна увага.

По-четверте, вивчення питань взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні в курсі криміналістики (методики розслідування) дає змогу інтегрувати знання криміналістики під час підготовки кадрів для правоохоронних органів.

Отже, криміналістичні методики мають інтерпретувати положення щодо взаємодії слідчого в кримінальному провадженні шляхом формулювання відповідних практичних рекомендацій. У зв'язку із цим методики розслідування

окремих видів (груп) злочинів можна розглядати як своєрідні канали впровадження в слідчу практику теоретичних положень про організацію та реалізацію цієї взаємодії під час розслідування злочинів, концептуальними основами яких виступають передусім криміналістичні, частково-кримінальні процесуальні, адміністративно-управлінські, психолого-філософські та іншого галузеві правничі й наукові дослідження. Одночасно із цим питання організації та реалізації взаємодії слідчого в кримінальному провадженні в методиках розслідування не має бути повторенням відповідних положень інших наук, крім як криміналістичної. У межах методики розслідування злочинів повинен насамперед досліджуватися практичний аспект аналізованого напрямку діяльності слідчого в кримінальному провадженні, зокрема здійснення оперативного й ефективного налагодження належної взаємодії слідчого на різних етапах розслідування.

А тепер щодо функцій взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як структурного елемента методики розслідування злочинів.

На сьогодні вже безспірною є теза, що криміналістичні методики формуються внаслідок наукових досліджень, узагальнень слідчої практики та аналізу відповідної, не лише вузькоспеціальної літератури. Частіше за все методики створюються на основі кандидатських або докторських дисертацій, а також видаються у вигляді монографій чи навчально-методичних посібників тощо. Не може бути достатньо ефективною методика, якщо в основі її не лежать наукові дослідження та узагальнення. Побудова різних криміналістичних методик залежить не від випадкових чинників або хаотичного розвитку науки. Їх формування залежить передусім від рівня узагальнення злочинів (роду, виду, підвиду, групи тощо), підходів до вже згадуваної криміналістичної класифікації злочинних діянь. Також важливим у зазначеному контексті є той факт, що для методики розслідування окремих видів (різновидів чи груп) злочинів одним із головних завдань є напрацювання типових систем (та підсистем) дій слідчого, що відображають найбільш ефективні шляхи розслідування та розкриття злочину та сприяють обранню оптимальної системи дій (слідчих розшукових (гласних і негласних) та інших процесуальних і позапроцесуальних заходів у конкретному взятому кримінальному провадженні. Окремі криміналістичні методики мають виконувати певні функції, мати функціональну спрямованість. Оскільки криміналістичні методики розслідування окремих видів (груп) злочинів є підсистемою криміналістичної методики як частини (розділу) криміналістики, то й їх функції, як функції самостійних елементів цих методик, мають бути пов'язані певним способом із функціями криміналістичної науки загалом.

Питання методики розслідування злочинів взагалі, тобто так званої базової методики розслідування [7], типових та робочих видових чи групових криміналістичних методик розслідування зокрема досліджували в різні часи багато науковців-криміналістів: Р.С. Белкін, І.А. Возгрін, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, І.І. Когутич, І.М. Лузгін, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.В. Салтєвський, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько, А.В. Шмонін, М.П. Яблоков та інші. Цього аж ніяк не можна сказати, що цілком закономірно внаслідок потенційної новизни, щодо дослідження питання про функції аналізованого нами елемента криміналістичної методики – взаємодію слідчого

з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні.

Криміналістична методика як частина криміналістики виконує своєрідні функції криміналістичної науки, відображає функціональний підхід. На думку В.В. Тищенко, це можна пояснити тим, що об'єкти криміналістичної методики, по-перше, за своєю суттю являють собою певну діяльність, що має відповідну спрямованість, форму, структуру, ступінь організованості. По-друге, зазначені види діяльності (злочинна та слідча) характеризуються як системні утворення з відповідною структурою, що збалансовує внутрішню організацію та взаємодію їх елементів і підтримує життєздатність указаних систем. По-третє, ці системи мають специфічні функції, які спрямовані на забезпечення їх внутрішньої та зовнішньої діяльності, подолання протидії кожної з вказаних систем, перемогу в протистоянні та подальше оптимальне функціонування. Функції зазначених систем мають протилежне спрямування, що породжує відповідні методи й засоби боротьби та протидії [8, с. 7]. Ураховуючи вже вищезазначену тезу, що криміналістичні прийоми й методи роботи стосовно взаємодії слідчого в кримінальному провадженні з відповідними суб'єктами його реалізації формуються саме в змісті методики розслідування, а отже, входять до її предмета та становлять об'єкт дослідження, виправдано, на нашу думку, вважати, що аналогічно-функціональний характер має бути притаманний кожному самостійному елементу методики розслідування, тобто й аналізованій нами взаємодії, проте не в обсязі, притаманному цілісній методиці розслідування.

Наразі спробуємо теоретично визначити функціональне навантаження взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як структурного елемента методики розслідування злочинів. Якщо згадати вже на сьогодні майже загально визнані функції криміналістики, зокрема констатуючу, інтерпретаційну, евристичну, прогностичну, практико-прикладну та комунікативну [9, с. 37], то певною мірою й у певних межах ці функції притаманні також криміналістичній методиці як завершальної частини криміналістики, так і структурно утворюючим її елементам. Що ж стосується структурних елементів криміналістичних методик розслідування окремих видів (груп) злочинів, у тому числі й взаємодії слідчого в кримінальному провадженні, то їх функції мають обмежене спрямування та відрізняються своєрідністю.

Погодьмось, що взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як самостійний елемент методики розслідування злочинів окремих видів (груп) злочинів – це лише структурна складова методики розслідування злочинів.

Виконане анкетування слідчих, співробітників оперативних підрозділів, прокурорів, працівників експертно-криміналістичних підрозділів системи органів внутрішніх справ засвідчило, що взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як структурний елемент методики розслідування злочинів має виконувати різні функції. Зокрема, опитані слідчі назвали прогностичну функцію (14%), описову функцію (21%), пізнавальну функцію (33%), регулятивну функцію (25%), інші (6%). Ці результати, аналіз спеціальної криміналістичної літератури, слідчої практики, а також з'ясування сутності досліджуваного нами елемен-

та криміналістичної методики дозволяє виокремити такі його функції: 1) описово-інформаційна; 2) пізнавально-прагматична; 3) прогностично-евристична; 4) дидактична (навчальна). Запропоновані функції взаємодії слідчого з відповідними суб'єктами в кримінальному провадженні як структурний елемент методики розслідування визначають її основні напрями реалізації та визначають теоретико-практичну значущість. При цьому вказані функції потребують відповідної інтерпретації та наукового пояснення, що й пропонується далі.

Описово-інформаційна функція взаємодії слідчого з відповідними суб'єктами в кримінальному провадженні відображає фактично первинний її рівень, що пов'язано з накопиченням певної інформації, системи криміналістичних знань у структурі цього елемента методики. Зазначена функція так чи інакше надає уявлення про той чи інший вид (групу) злочинів, а також можливі засоби впливу на ситуацію, що склалася. Це можна підтвердити тим фактом, що на сьогодні в Україні й за кордоном уже виконано чимало комплексних напрацювань, передусім дисертаційних та монографічних, в основу об'єкта та предмета дослідження яких і взято або ситуацію кримінального провадження, або специфіку виду (групи) злочинів, під час розслідування яких відповідними суб'єктами й було реалізовано феномен «взаємодії» [10].

Ознайомлення з теоретичним описом взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні, як це властиво викладу в методиці сутності її структурних елементів, дозволяє, на нашу думку, більш ніж достатньо отримати відомості про криміналістично значущі ознаки злочину певного виду (групи), а також про доцільні щодо його розслідування криміналістичні засоби – методичні рекомендації. Ми переконані, що комплексний виклад (теоретичний опис) усучасненого бачення цього, як і інших структурних елементів методик розслідування окремих видів (груп) злочинів, за своїм змістом і побудовою повинен мати вигляд самодостатньої інформаційно-пошукової системи. Одночасно вона має бути складовою цілісної інформаційно-пошукової системи, якою є одинична чи комплексна (окрема видова чи групова) криміналістична методика розслідування. Основою обох рівнів методичних систем є інформаційно-пошукова мова, за допомогою якої здійснюється опис об'єкта пошуку (у нашому випадку – методичних рекомендацій розслідування взагалі й організації та реалізації взаємодії зокрема). Сукупність останніх являє собою специфічну базу даних (відповідного характеру й обсягу інформації тощо). Від якості та доступності опису пошукового масиву, рівня його упорядкування часто залежить швидке та точне відшукування необхідної інформації. Криміналістичні аспекти організації й реалізації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні мають рекомендаційний характер і слідчі можуть звертатися до них для обрання найбільш успішного способу виявлення та викриття винних у вчиненні окремих видів злочинів. Інформація про цю взаємодію, що міститься в методичному викладі, являє собою також сукупність необхідних відомостей про порядок та особливості організації і здійснення в цілому викриття, розслідування й попередження різних видів злочинів.

Пізнавально-прагматична функція взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як елемента методики

розслідування передбачає застосування його з метою оптимального розслідування певного виду (або групи) злочинів. Оскільки цей елемент – це певна інформаційна модель, тому вона може бути використана в конкретному випадку як певний шаблон (схема, алгоритм), відповідно до якого на практиці може й має відбуватись розслідування в цілому й організація та реалізація взаємодії зокрема. Інакше кажучи, мова в контексті нашого аналізу йде про метод аналогії.

Застосування теоретичної моделі стосовно аналізованого нами елемента криміналістичної методики спрямоване на отримання позитивного практичного результату – успішного розслідування злочину й встановлення істини в кримінальному провадженні. У схожому сенсі В.В. Тищенко справедливо вказує: «Зіставлення відомостей, що характеризують конкретний злочин на відповідний момент його розслідування, з криміналістичною характеристикою тієї категорії злочинів, до якої він належить, дає можливість точніше оцінити слідчу ситуацію (у чому й виявляється зв'язок названих категорій), поставити відповідні тактичні завдання, побудувати загальні й окремі версії про характер і сутність розслідуваної події, про причетних до неї осіб, про мету та мотиви злочину, знаряддя та засоби, що були використані і т.д. (Вочевидь, під «і т.д.» можна розглядати й таке продовження думки автора: «а також визначитись із потребою, можливістю, шляхами та засобами організації і здійснення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні»)» (Курсив наш – В. М.). Аналіз конкретної слідчої ситуації в зіставленні з криміналістичною характеристикою відповідного виду (групи) злочинів та іншими елементами методики дає змогу побудувати вірогідну модель розслідуваного злочину, визначити напрями пошуку доказової інформації, якої ще не вистачає» [8, с. 51].

Прогностично-евристична функція взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як самостійного елемента криміналістичних методик зумовлена тим, що, використовуючи типове, фактично здійснюється передбачення можливого результату, відбувається розслідування індивідуального (конкретного) злочину. Недарма в сучасних умовах криміналістичному прогнозуванню відводиться важлива роль у розробці окремих криміналістичних методик (технологій розслідування злочинів) [11]. Саме тому вже під час розроблення відповідної криміналістичної методики, наведення в ній усіх її структурних елементів, у тому числі взаємодії слідчого, має прогнозуватися результат її застосування (ефективність або неефективність). Підтвердження цій тезі можна знайти в літературі. Зокрема, криміналістичне прогнозування як цілісний і діяльнісний підхід є особливо важливим у сучасних умовах, в епоху науково-технічного прогресу [12, с. 76]. Уже неодноразово згадуваний нами автор В.А. Журавель у цьому ж сенсі підкреслює: «Йдеться про перспективи розвитку криміналістичних методів, прийомів та засобів, то й рекомендації повинні мати конструктивний, відтворюючий характер і сприяти вдосконаленню або створенню нових техніко-криміналістичних засобів і прийомів (наприклад, пропозиції щодо створення найбільш сприятливих умов для їх розробки тощо). Ця думка, як видається, цілком придатна і в сенсі, коли б на досягнення зазначеного результату працювали містими в методиках розслідування окремих видів (груп) злочинів і рекомендації стосовно найефективнішої організації та реалізації різноманітних форм і напрямів взаємодії слідчого з відповідними її

суб'єктами у кримінальному провадженні. Тим паче, що ці пропонувані рекомендації можуть і повинні ґрунтуватися на минулому досвіді вирішення схожих завдань (у тому числі й не лише на вітчизняному) і оперуванні вже апробованими методами, а можуть мати винятково пошуковий характер, тобто включати пропозиції щодо відшукування нових шляхів і засобів, які забезпечують досягнення прогностичних висновків щодо розвитку об'єктів дослідження» [13, с. 47]. Р.С. Белкін пише, що на протипаву науковому прогнозу емпіричне передбачення слугує завданням прогнозування розвитку конкретного одиничного об'єкта, явища, процесу; здійснюється воно не шляхом наукових дослідницьких процедур, не шляхом реалізації наукових прогнозів, а шляхом простого вибору найбільш ймовірної моделі із числа відомих суб'єкту передбачення [14, с. 437].

Дидактична (навчальна) функція взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як елемента методики розслідування передбачає можливість вивчення її основних положень, набуття певних умінь та навичок під час вивчення криміналістики взагалі або відповідних спецкурсів зокрема. Програма навчання студентів-юристів у вищих навчальних закладах містить теми щодо методик розслідування злочинів: розслідування вбивств, розслідування розкрадань, розслідування крадіжок, розслідування грабежів та розбоїв, розслідування ДТП, розслідування пожеж та підпалів тощо. У реалізації дидактичної (навчальної) функції важливу роль мають виконувати відповідні підручники, навчальні та науково-методичні посібники, що містять окремі криміналістичні методики зі змістовним наведенням усіх можливих характеристик їх структурно утворюючих елементів. При цьому головна мета такого матеріалу – навчальна. Наявний у методиках матеріал викладається, як правило, у підручниках, практичних і навчальних посібниках, у довідникових виданнях тощо. Вони зазвичай призначаються для навчання, для формування в тих, хто навчається, певного комплексу знань як стосовно всього процесу розслідування в кримінальному провадженні, так і сутності, якщо не всіх, то принаймні найважливіших складових елементів цього процесу. А одним із цих елементів і є взаємодія, тобто спільні та погоджені за часом, місцем і завданнями дії двох і більше суб'єктів, які здійснюють чи можуть та повинні сприяти в ході кримінального провадження досягненню його конкретних завдань із виявлення, розслідування та попередження злочинів.

Формальна вимога до викладання навчального матеріалу про взаємодію слідчого в кримінальному провадженні, що має форму самостійного елемента відповідної методики розслідування, полягає в системності його змісту, у чіткому структурованому розподілі його масиву за єдиною схемою. Тут є місце й науковому обґрунтуванню, і розгляду дискусійних питань, і певному обсягу допоміжної інформації. Фактично теоретико-навчальний матеріал про аналізований нами елемент методики є лише в певній мірі апріорно-робочим інструментом слідчого, передусім через надлишковість інформації, що в ньому міститься, і доволі загальний зв'язок із конкретно можливими на практиці слідчими ситуаціями. Це саме засіб навчання, засіб підвищення кваліфікації... Існуюча форма викладання цього, як і інших елементів методичних рекомендацій у вигляді в такий спосіб формалізованих їх систем, має обґрунтовану функціональну спрямованість і не потребує перебудови. Необхідно лише чітко уявити, що це не програ-

ми дій оперативного характеру, а загальне керівництво до дії [14, с. 296]. У цьому сенсі заслуговують на увагу різного роду «настільні книги слідчого» [15] та «керівництва та посібники з розслідування злочинів» [16]. Особливістю тут є те, що такі видання розраховані на інший контингент – практичних працівників досудового розслідування (слідчих, співробітників оперативних підрозділів, прокурорів). Так, на с. 15 вже згаданого «Керівництва з розслідування злочинів» (за ред. В.Ю. Шепітька) зазначено: «Ця книга є достатньо своєрідною, оскільки за своїм спрямуванням має надавати допомогу слідчим і дізнавачам у розкритті та розслідуванні злочинів. Вона містить важливу довідкову інформацію криміналістичного характеру і відбиває останні тенденції та розробки криміналістики». У цьому ж контексті в спеціальній літературі зазначено, що з фундаменталізацією вищої юридичної освіти тісно пов'язана професіоналізація навчання, зміст якої полягає в спрямуванні юридичної освіти в цілому на професійну діяльність фахівця-юриста. Практично це виявляється в більш детальному розробленні питань, пов'язаних із професійною діяльністю, у включенні в освітні програми нових навчальних модулів [17, с. 5]. Також цілком правильно підкреслено, що сьогодні навчальний процес із циклу наук кримінальної спрямованості повинен бути динамічним, гнучким, швидко реагувати на зміни, що відбуваються. Виникають нові види злочинів, змінюється особа злочинця, удосконалюється його озброєність. Тому виникають потреби в створенні нових спецкурсів, постановці актуальних проблем [18, с. 79].

Висновки. Отже, взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як структурно утворюючий елемент методики розслідування окремого виду (групи) злочинів має функціональну спрямованість, він є підсистемою цієї методики. Функції аналізованої підсистеми пов'язані в певний спосіб із функціями криміналістичної науки загалом. Тому виправдано виокремити такі підсистеми: 1) описово-інформаційна; 2) пізнавально-прагматична; 3) прогностично-евристична; 4) дидактична (навчальна). Усі ці функції взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні як самостійного елемента криміналістичних методик визначають його науково-понятійну та криміналістично-змістовну сутність, основні напрями реалізації та визначають теоретико-практичну значущість.

Список використаної літератури

1. Книженко С.О. Структурні елементи методики розслідування окремих видів злочинів / С.О. Книженко // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 227–230. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08ksoonz.pdf>; Тищенко В.В. Корыстно-насиленные преступления: криминалистический анализ : [монография] / В.В. Тищенко. – О. : Юрид. лит., 2002. – 360 с.

2. Хижняк Є.С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів / Є.С. Хижняк // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – № 4. – С. 197–199; Весельський В.К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики / В.К. Весельський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 25. – С. 193–199; Журавель В.А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів // В.А. Журавель // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. – 2008. – Вип. 8. – С. 102–108.

3. Криміналістика : [підручник] / [П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін.] ; за ред. П.Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с.; Криміналістика : [підручник] / [В.М. Глібко, А.Л. Дуднікова, В.А. Журавель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – 684 с.; Скригонюк М.І. Криміналістика : [підручник] / М.І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.; Когутич І.І. Криміналістика : [курс лекцій] / І.І. Когутич. – К. : Атіка, 2007. – 888 с.;

4. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / [В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др.] ; под ред. В.К. Лисиченко. – К. : Вища шк., 1988. – 405 с.; Шеремет А.П. Криміналістика : [навч. посіб.] / А.П. Шеремет. – К. : ЦНЛ, 2005. – 472 с. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : [монографія] / В.В. Тищенко. – О. : Фенікс, 2007. – 260 с.; Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : [монографія] / Б.В. Щур. – Х. : Харків юридичний, 2010. – 320 с.; Нор В.Т. Використання криміналістичних знань у судовому розгляді кримінальних справ : [наук.-практ. посібник] / В.Т. Нор, І.І. Когутич. – Львів ; К. : Тріада плюс ; Алерта, 2010. – 428 с.

5. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджена Наказом МВС України 14 серпня 2012 р. № 700 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

6. Фаринник В.І. Особливості процесуальної взаємодії органу досудового розслідування з іншими підрозділами МВС та громадськістю у кримінальному провадженні / В.І. Фаринник // Юридичний вісник України. – 2012. – № 44 (905). – С. 4; Продайко С.В. Взаємодія оперативних підрозділів по боротьбі з крадіжками вантажів з іншими оперативними службами, слідчими та адміністрацією залізничного транспорту як ефективний захід протидії організованій злочинності / С.В. Продайко // Актуальні проблеми взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у протидії організованій злочинній діяльності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 18 квітня 2008 р.). – О. : ОДВУС, 2008. – С. 34–42.

7. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : [монографія] / В.А. Журавель. – Х., 2012. – С. 95–111; Субботина М.В. Структура базової методики расследования преступлений / М.В. Субботина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.shkolny.com/struktura-bazovoy-metodiki-rassledovaniya-prestupleniy>.

8. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : [монографія] / В.В. Тищенко. – О. : Фенікс, 2007. – 260 с.

9. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : [монографія] / А.В. Іщенко ; заред. І.П. Краєвська. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 359 с.

10. Волобуєва О.О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. ... канд. юрид. наук / О.О. Волобуєва. – Донецьк, 2005. – 236 с.; Ковальов В.В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук / В.В. Ковальов. – К., 2007. – 229 с.

11. Журавель В.А. Теорія та методологія криміналістичного прогнозування : дис. ... докт. юрид. наук / В.А. Журавель. – Х., 1999. – 391 с.

12. Майлис Н.П. О роли методологической функции частных криминалистических теорий / Н.П. Майлис // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении современной

криминалистики : матер, междунар. науч. конф. (к 80-летию со дня рождения Р.С. Белкина). – 2002. – С. 72–77.

13. Криміналістика : [підручник] / за ред. В.Ю. Шепітька. – 4-те вид., переробл. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.

14. Белкин Р.С. Курс криминалистики : в 3 т. / Р.С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997– . – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 1997. – 464 с.

15. Настільна книга слідчого : [наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с. ; Настольная книга следователя. Тактические приемы проведения осмотра места происшествия при расследовании преступлений раз- личной категории : [научно-метод. пособие] / под. ред. А.И. Дворкина. – М. : Изд-во «Экзамен», 2006. – 637 с.

16. Керівництво з розслідування злочинів : [наук.-практ. посібник] / кол. авт.: [В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Одісей, 2009. – 960 с.; Руководство для следователей / под ред.

Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 732 с.; Руководство по расследованию преступлений : [учеб. пособие] / рук. авт. кол. А.В. Гриненко. – М. : Изд-во НОР-МА, 2002. – 768 с.; Руководство для следователей : в 2 ч. / отв. ред. П.А. Олейник, О.В. Сорока. – М. : Юрид. лит., 1982– . – Ч. 2. – 1982. – 448 с.; Руководство по расследованию преступлений / ред. кол.: И.И. Карпец, Г.И. Кочаров, А.И. Михайлов и др. – М. : Юрид. лит., 1967. – 504 с.

17. Комаров В.В. Проблеми вищої юридичної освіти України / В.В. Комаров // Проблеми вищої юридичної освіти : тези доп. та наук, пові-дом, наук.-метод. конф. (Харків, 18–19 грудня 2001 р.) / за ред. В.В. Комарова. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2002. – С. 3–5.

18. Шепітько В.Ю. Про розробку та впровадження в навчальний процес новітніх технологій навчання / В.Ю. Шепітько // Проблеми вищої юридичної освіти : тези доп. та наук, повідом, наук.-метод. конф. (18–19 грудня 2001 р.) / за ред. В.В. Комарова. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2002. – С. 79–81.